

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Н.Б.Чорна

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей. На підставі теоретичного аналізу психолого-педагогічних джерел висвітлено зміст та особливості професійного саморозвитку*

***Ключові слова:** саморозвиток, професійний саморозвиток, творчість, інтеграція, вчителі мистецьких спеціальностей.*

***Аннотация.** Данная статья посвящена исследованию проблемы профессионального саморазвития будущих учителей искусства. На основании теоретического анализа психолого-педагогических источников выяснено содержание и особенности профессионального саморазвития.*

***Ключевые слова:** саморазвитие, профессиональное саморазвитие, творчество, интеграция, учителя искусства.*

***Annotation.** The article is devoted to the research of the problem of professional self-development of future teachers of arts. On the basis of theoretical analysis of psychological and pedagogical sources maintenance and features of professional self-development are found out.*

***Key words:** professional self-development, creative, integration, teachers of arts.*

Постановка проблеми. Національна доктрина реформування системи освіти України у XXI столітті вказує на основну мету державної політики щодо створення умов для розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина. Тому одним із пріоритетних напрямків сучасної освіти є формування особистості майбутнього педагога, здатного не лише активно засвоювати фахові знання, але й уміти свідомо та творчо їх використовувати в майбутній професійній діяльності. Таким чином, постає необхідність у підготовці кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці та професійного саморозвитку.

Особливої актуальності ця проблема набуває у професійній підготовці учителів мистецьких спеціальностей, оскільки їхня майбутня діяльність забезпечує розвиток і самореалізацію особистості через художньо-естетичну активність і творче самовираження у сфері мистецтва.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Професійний саморозвиток майбутніх учителів посідає важливе місце серед актуальних проблем сучасної педагогіки та психології. Особливий інтерес у межах досліджуваної теми становлять наукові праці І.Беха, Л.Виготського, Л.Зязюн, О.Леонтьєва, Е.Коваленко, М.Костенко, Б.Мастерова, Л.Мітіної, В.Орлова, О.Пехоти, С.Рубінштейна, М.Ценко, Г.Цукермана та ін.

Дослідження окремих аспектів професійного саморозвитку майбутніх учителів перебувало в центрі уваги багатьох науковців: А.Бистрюкова (професійний саморозвиток вчителя початкових класів засобами проєктивних технологій), О.Слободян (творчий саморозвиток особистості студента), Т.Стрільєвич (формування здатності до професійного саморозвитку), Т.Гихонова (педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя інформатики), М.Ценко (роль мистецтва у саморозвитку особистості).

Проте, незважаючи на вагомі результати наукових пошуків у цьому напрямку, поза увагою дослідників залишаються особливості формування професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саморозвиток майбутнього вчителя посідає сьогодні провідне місце у педагогічному процесі та є одним з ключових понять. Новий тлумачний словник української мови визначає *саморозвиток* як розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами [5, с.144].

Сучасні науковці вивчають саморозвиток на основі різних підходів. Так, за ключовим сегментом саморозвитку розглядається як: саморух, процес, механізм, зміна, технологія, потреба, здатність і характеристика, діяльність і внутрішня активність, або як процес і здатність [7, с.50]. А.Бистрюкова

визначає саморозвиток як інтеграційний творчий процес і стан людини, якісним показником якого є суб'єктність. Т.Стрицьєвич вважає, що це свідомий процес особистісного становлення з метою ефективної самореалізації на основі значущих прагнень та зовнішніх впливів. Е.Коваленко схиляється до думки, що саморозвиток – одна із форм руху матерії, що реалізується в активності суб'єкта, яка націлена на розв'язання внутрішніх суперечностей його існування в довколишньому світі.

Дослідники розрізняють як зовнішні, так і внутрішні джерела саморозвитку. До перших висуваються вимоги й очікування з боку суспільства, які визначають спрямованість і глибину даного процесу, до других – особистісні потреби. Як зазначає І.Бех, «саморозвиток – самозміна суб'єкта у напрямі свого Я-ідеального, яке виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх причин» [1, с.13]. Отже, саморозвиток особистості можна розглядати як інтеграцію соціального і особистісного, зовнішніх і внутрішніх чинників, мета взаємодії яких полягає у поступовому, вільному сходженні людини до ідеалу.

Зауважимо, що категорію «саморозвиток» учені пов'язують з *особистісною* та *професійною* активністю індивіда, джерелом яких виступають потреба у самовдосконаленні та творчій самореалізації. Процеси особистісного і професійного розвитку не можуть відбуватись відокремлено один від одного. Так, Л.Мітіна, порівнюючи особистісний і професійний розвиток учителя, акцентує увагу на їхньому взаємоз'язку, адже в основі обох явищ лежить принцип саморозвитку, який детермінує здатність особистості змінювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення, що призводить до творчої самореалізації [2, с.10], саморозвиток ми розглядаємо як обов'язкову складову професійної діяльності.

Центральне місце проблемі саморозвитку відведене і в *акмеології* (від грецького *акме+logos* – наука про досягнення вершин), де актуальна потреба в саморозвитку спеціаліста пов'язана з його прагненням досягти висот професіоналізму. «Акме» у професійному розвитку – це найвищий рівень професійних досягнень, які важливі для фахівця, на даному етапі його професійного розвитку. «Акме» у професійному саморозвитку виражається у сформованості людини як суб'єкта професійної діяльності [9, с.77].

Таким чином, *професійний саморозвиток* майбутнього педагога правомірно розглядати як свідомий, цілеспрямований процес особистісного та професійного розвитку, спрямований на підвищення рівня професіоналізму та вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог педагогічної діяльності.

Визначаючи зміст *професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей*, необхідно проаналізувати особливості діяльності вчителів мистецьких спеціальностей.

Вчителі мистецьких спеціальностей – це категорія працівників освіти, предметом діяльності яких є розвиток художньо-естетичної культури підрастаючого покоління засобами різних видів і жанрів мистецтва. До вчителів мистецьких спеціальностей ми відносимо фахівців освітньої галузі, які працюють у дошкільних закладах та загальноосвітніх школах: вчителі інтегрованого курсу «Мистецтво», вчителі художньої культури, музичного, образотворчого, декоративно-прикладного, театрального мистецтва, хореографії [6, с.7].

Основною метою викладання мистецьких предметів у загальноосвітніх навчальних закладах є формування творчої особистості школяра, його світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, розширення художньо-естетичного досвіду та формування розуміння мистецтва як специфічного засобу відображення світу, виховання здатності сприймати, інтерпретувати і оцінювати мистецькі твори, розвиток загальнокультурної та художньої компетентності, здатності до самореалізації, потреби в духовному самовдосконаленні. В Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах загальна мета художньо-естетичного виховання конкретизується в «основних завданнях, що інтегрують навчальні, виховні й розвивальні аспекти» [3]. А це значає, що педагогічна діяльність має бути спрямована на змінювання учня (рівня його навченості, вихованості, розвитку). Так, О.Рудницька у професійній діяльності вчителів мистецтва виділяє три основні функції: *пізнавальну*, яка полягає у засвоєнні знань, *перетворювальну*, що забезпечує розвиток здатності до переосмислення одержаних знань у ході виконання педагогічних завдань, і *творчу* – внесення елементів нових знань або способів дій у вихідні умови [8, с.97].

Розуміння вчителем актуальності завдань художньо-естетичного виховання школярів, пошук шляхів і методів вдосконалення їхніх художніх запитів та смаків допомагає значною мірою вдосконалювати стратегію загального художньо-естетичного розвитку учнів засобами впливу комплексу мистецтв. У зв'язку з цим важливою ознакою педагогічної діяльності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей є *інтегративність*.

Інтегративний підхід (Л.Масол, О.Рудницька, О.Щолокова) дозволяє осмислити життя у глобальних і холистичних категоріях, створити цілісну й багатовимірну картину світу. Метод інтеграції поєднує у змісті одного предмета художньо-естетичного циклу всі види мистецтв, водночас зберігаючи його автономність. Ключовим моментом дидактичних передумов інтеграції, що стосуються всієї системи навчання й виховання, є єдина мета освіти – формування в учнів цілісної картини світу. Отже, особливістю професійної діяльності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей є орієнтація на об'єктивний взаємозв'язок між предметами мистецького циклу, оскільки уроки, побудовані за принципом інтеграції, мають значно більший розвивальний потенціал, ніж традиційні.

Зміст мистецьких предметів реалізується в школі лише через особистість учителя, його художньо-естетичну культуру та професійну підготовку. Сучасний учитель має бути освіченою, компетентною особистістю, здатною до творчого самовираження у професійній діяльності. Саме тому на перший план у системі мистецької підготовки сьогодні висуваються вимоги, пов'язані з розвитком зрілої особистості, одним з проявів якої виступає прагнення до постійного самовдосконалення та професійного саморозвитку.

Саморозвиток задає вектор розвитку особистості та основних її сутнісних сил. Зважаючи на це, важливо змоделювати образ свого професійного «Я» у перспективі, який охоплюватиме головні принципи, особистісні позиції, стиль, особливості та риси, максимально базуються заґрунтовані у власній життєвій концепції. Важливим для професійного саморозвитку майбутнього вчителя є розуміння змісту свого становлення як кваліфікованого фахівця; визначення пріоритетних напрямків самовдосконалення; усвідомлення своїх сильних та слабких сторін у процесі навчання, вміння самостійно регулювати свою розумову та практичну діяльність (планування, виконання, контроль). Засобами саморозвитку майбутнього вчителя мають бути прагнення і потреби усвідомлення власної особистісно-професійної сутності в процесі діяльності. З цього приводу О.М.Пехота зауважує, що професійний саморозвиток має бути усвідомленим, пройти через усі ланки рефлексивного самозвернення [4, с.85].

Сутнісними складовими професійного саморозвитку педагога, що відображають специфіку основних форм його реалізації, на нашу думку, виступають *самоосвіта*, що спрямовується на оновлення і поглиблення наявних у спеціаліста знань з метою досягнення бажаного рівня професіоналізму; *самовиховання*, що полягає в активному ставленні особи до формування власних професійних, моральних, естетичних знань, умінь, навичок та виробленні морально-вольових якостей відповідно до обраного суспільством ідеалу; *самореалізація*, що зумовлює практичне втілення особистістю базових інтелектуально-особистісних утворень, набутих на етапі самоактуалізації [1, с.12].

Окремі вчені виділяють творчу складову професійного саморозвитку. М.Костенко стверджує, що професійно-творчий саморозвиток майбутнього вчителя забезпечує подальшу творчу самореалізацію в професійній діяльності [7, с.50]. На думку В.Орлова, у творчості особистість досягає доступного їй рівня свободи, що є умовою подальшого самовдосконалення, в якому знімаються усі, викликані зовнішніми впливами, суперечності між потребами особистості та процесом її професійного розвитку. Тобто вона сама визначає мету, напрями, способи досягнення вершин творчої та професійної діяльності, сама ставить перед собою завдання і сама шукає можливості для власного професійного становлення і розвитку [6, с.35]. О.Рудницька наголошує, що «наявність творчого елемента забезпечує взаємозв'язок педагогічних впливів і саморозвитку людини» [8, с.31]. Професійний саморозвиток майбутнього вчителя органічно пов'язаний з творчістю, тобто художньо-естетичним баченням результатів своєї діяльності. Отже, важливим компонентом у професійному саморозвитку учителів мистецьких спеціальностей ми виокремлюємо художньо-педагогічну *творчість* та її результати.

На нашу думку, зміст сучасної мистецької підготовки повинен бути зорієнтований на формування творчої особистості вчителя.

Основою творчого підходу до формування професійного саморозвитку майбутнього вчителя є самостійна робота, яка стає визначальною у розв'язанні освітньо-виховних проблем, пов'язаних з опануванням мистецтва, «оскільки жодну інформацію з галузі мистецтва не можна розкрити без залучення людини до самостійної художньої діяльності» [8, с.31].

Проте деякі вчені розглядають професійний саморозвиток як окрему складову системи самостійної роботи майбутніх учителів поряд з самовихованням, самоосвітою та самоактуалізацією.

Для майбутніх учителів мистецьких спеціальностей самостійна робота має неабияке значення, адже для того, щоб досягти значних результатів, процес мистецької підготовки не повинен

обмежуватись для студентів лише аудиторними заняттями та підготовкою до них. Навчити студента вчитися самостійно добувати знання, удосконалювати професійні уміння, навички та особистісні якості дуже важливо в досягненні професійної майстерності. Лише за таких умов майбутній учитель не зупиниться у своєму розвитку (як особистісному, так і професійному).

Таким чином, ми вважаємо *самостійну роботу* найважливішою формою навчальної діяльності, яка сприяє формуванню готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

Висновки. Підсумовуючи викладені міркування, зазначимо, що *професійний саморозвиток майбутніх учителів мистецьких спеціальностей* – це безперервний, свідомий, цілеспрямований процес особистісного та професійного вдосконалення, заснований на інтеграції мистецьких знань, умінь і навичок та самостійній, систематичній, високоорганізованій творчій діяльності, спрямованій на підвищення рівня професіоналізму.

На нашу думку, має бути створена цілісна система професійного саморозвитку в галузі мистецько-педагогічної освіти, яка повинна базуватися на врахуванні загальних закономірностей, тенденцій, принципів та особливостей професійної діяльності вчителів мистецьких спеціальностей.

Література

1. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності : [навч. посібн.] / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2009. – 248с.
2. Краснощок І. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього вчителя як складова педагогічної освіти / І. Краснощок // Рідна школа. – 2007. - № 4. - С. 9-11.
3. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Л. Масол // Педагогічна газета. – 2001. – №12 (90). – С. 6-7.
4. Мистецтво у розвитку особистості : Монографія / за ред., передмова і післямова Н.Г.Ничкало. - Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224с.
5. Новий тлумачний словник української мови [уклад. В.Яременко, О. Сліпушко] – К. : Аконіт, 2000 – Т. 4. – 2000. – 941с.
6. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін / В. Ф. Орлов. – К.: Наукова думка, 2003. –236 с.
7. Остапенко Е.О. Дослідження підходів до визначення поняття «саморозвиток» / Е. О. Остапенко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 136. Вип. 123. Педагогіка. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С.49 -54
8. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : [Навчальний посібник] / О. П. Рудницькі. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
9. Шахов В.І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект / В. І. Шахов–Вінниця, 2007. – 383с.